

LENGYELORSZÁG FELOSZTÁSA ÉS A SZOVJETUNIÓ NEMZETISÉGI VISZONYAI

Ha visszatekintünk az elmúlt két-három hónap eseményeire, azt kell éreznünk: az északkelet európai terület nagy történelmi és geopolitikai erői ma is ugyanazok, mint évszázadokkal ezelőtt. Lengyelország geopolitikai és nemzetiségi tragédiája világosan mutatja jelenlétüket. Ami különösképpen a lengyel-orosz viszonylatokat illeti, melyek rövid áttekintése most a célunk, mutatis mutandis szinte ugyanaz a helyzet, ahogy a 16. és 17. század folyamán szembekerült egymással a két szláv nemzet, melyek egyike, a lengyel, a nyugati-latin keresztény princípiumot képviselte, míg az orosz hatalomban félreismerhetetlenek voltak kezdettől fogva a bizánci-orthodox állami kezdetek mellett bizonyos tatár hatások is. A lengyel és orosz etnikum között olyan szláv népek élnek, melyek a maguk ingatag nemzetiségi határaival, bizonytalan állami és népi létével állandóan tárgyai voltak a kelet felé irányuló lengyel és a nyugat felé törekvő moszkovita hatalmi terjeszkedésnek.

Az úgynevezett Jagello-gondolat túlterjeszkedvén a szőkébb lengyel népiség területein, ezeket a népeket meg akarta nyerni magának s el akarta terjeszteni közöttük az orthodoxia rovására a katolicizmust, mely tudvalévőleg a lengyel nemzetiséggel is azonosult; a tatár uralom lerázása után viszont Moszkva ugyancsak ezeknek a népeknek területén át törekedett nyugat felé, a lengyelek és a balti népek rovására, úgy lépven fel, mint az orthodoxia védelmezője s egyben ezeknek az orosz törzseknek egyesítője; innét a „minden oroszok cárja“ címe az orosz uralkodóknak; innét az orosz nagyhatalom azon törekvése, hogy „összegyűjtse az összes orosz országokat“, lévén ezek a közbeeső törzsek az „orosz“ gyűjtőnév alá foglalt keleti szlávoknak apróbb töredékei. A 17. század végére felemelkedett nagyorosz gondolat legfontosabb hivatásául azt tudta, hogy megszüntessen minden partikularizmust az orosz törzsek között: egészen napjainkig ezen nemzetiségi és vallási kérdések körül forogtak oroszok és lengyelek szünni nem akaró határvillongásai és határ-eltolódásai.

Lengyelország a 14. században, Nagy Kázmér uralkodása idején juthatott abba a kedvező helyzetbe, hogy kelet felé fordulhasson, meghódítsa Kelet-Galiciát, majd pedig a lengyel-litván uniónak a 16. század folyamán való teljessé tételével megszerezze és beolvassza az addig litván uralom alatt állott egyéb fehér és vörös, vagy kisorosz, ma ukránnak nevezett területeket. A középkor idején a mai dél-orosz területeken hatalmas kisorosz állam állott fenn, Kiev székhellyel;

ez volt az első orosz államalakulás, melyet a Középeurópa felé törekvő tatár hódítás semmisített meg épp abban az időszakban, mikor Magyarországot is elérte a mongol áradat. A tatár uralom tette lehetővé, hogy később a lengyel állam kiterjessze ezekre a területekre uralmát; majd mikor Moszkva megsemmisítette az oroszok fölötti tatár uralmat a 15. század vége felé, a kievi első orosz állam öröksége átszállóit Moszkvára s innét kezdődik a korlátlan moszkovita terjeszkedés nyugat felé. A Moszkva körül megalakult orosz egység magába akarja olvasztani a lengyel uralom alatt álló kis- és fehérorosz területeket. A kievi birodalom történetírója, az első szláv krónikás, a híres *Nesztor* még nem tud egységes orosz nemzetről, csak orosz törzsekről, melyeknek külön szokásaik, hagyományaik, erkölcsaik vannak és nem is élnek nagyon békében egymással. Moszkvának sikerül leküzdenie ezeket a belső ellentéteket s egysítvén a természet nehézségei és a belső széthúzás által széttagolt oroszokat, a moszkvai hatalmat jellemző extenzív hódítási vággyal a Lengyelország uralma alatt álló kis- és fehérorosz területek megszerzésére fordítja figyelmét. Az orosz törekvéseknek segítségére jön maga a lengyel politika is, mely a katolicizmus erőltetése és a jobbagyrendszer bevezetése által magára bőszíti az eddig szabad kisoroszokat; ezek most Moszkvához fordulnak és 1654-től Moszkva uralma alá kerülnek hatalmas területeik. Nagy Péter alatt XII. Károly svéd király szövetségében már fölláznak a kisoroszok Moszkva uralma ellen s az eddig a lengyelek ellen védekező szabad kozák szellem most Moszkva ellen védekezik. Nagy Péter már kiküszöböli a kisorosz nyelvet az egyházi és hivatali használatból s Nagy Katalin megsemmisíti a kisorosz különállás utolsó maradványait is.

Így keletkezik az úgynevezett ukrán, vagy kisorosz nemzetiségi kérdés. Lengyelország felosztása után ez a kérdés két birodalmat íg foglalkoztat, hiszen az ukrán, vagy kisorosz népiség megoszlik Ausztria és Oroszország között; természetesen érdeklí ez a kérdés a lengyeleket is, akik az osztrák uralom alatt eléggé megtarthatták a kormányfunkciókat Galíciában és mindenképpen védeni akarják a lengyel birtokállományt. Ausztriában az ukrán kérdés úgy alakult, hogy a kisorosz-ukrán nemzetiségi mozgalom állandóan harcban állott a lengyelekkel s közben lengyel-ellenes célokra szolgálván, élvezte az erőket szívesen megosztó osztrák kormányzat támogatását. Az osztrák hatalom a kisorosz kérdést azonban nemcsak a lengyelekkel szemben használta fel, hanem éppen így felhasználta a határos Oroszország ellen is, hogy mérsékelje a Galíciát veszélyeztető nagyorosz törekvéseket. Így állott elő az a paradox helyzet, hogy a galíciai tartománygyűléseken a lengyelek az ukrán-

kisorosz mozgalommal szemben nem egyszer fúzióra léptek az úgynevezett nagyorosz irányzattal. A kérdés bonyolultságára különben jellemző már maga ez a tény is: mert hiszen magában a kisorosz mozgalomban is küzdöttek egymással a nagyoroszmnoszkovita és az ukrán-nacionalista-szeparatista áramlatok. Magában Oroszországban a legerélyesebben elnyomták az ukrán-kisorosz nacionalizmust, nem akarván tudni másról, mint egységes orosz nemzetről; a 19. század elejétől fogva fokozatosan így tevődött át orosz földről lengyel-osztrák-galiciai területre a kisorosz nemzeti mozgalom súlypontja, egyszerre fordulván Oroszország és a lengyelek ellen.

Hozzávetőleges becslés szerint az ukrán-kisorosz nép körülbelül 35—40—45 milliónyi lehet s a nagyorosz néptől bizonyos dialektális különbségek választják el a külön tradíciók mellett. A hatodik helyen áll az európai nemzetek között s eddig az egyetlen olyan nemzet, melynek nem sikerült állami koncentrációra szert tennie. A kisoroszok az 1910-es adatok szerint 29,726.000-en laktak Nagyoroszországban, 3,208.092 lakott Galíciában, 305.101 Bukovinában; hozzájuk számítják, bár bizonyos különállásuk tagadhatatlan, a magyarországi Ruténföld lakóit is, akiknek száma körülbelül 500.000. Elhelyezkedési területük egész Kelet-Galicia, a volt lengyel Podolia, majd meg a Fekete tenger melléke, egészen majdnem a Kaukázusig. Éppen ez az érdekes földrajzi elhelyezkedés kölcsönzött eddig a Németországgal kapcsolatba hozott ukrán feltételezéseknek akkora jelentőséget a Fekete tenger és a Kaukázus gazdasági lehetőségei, valamint az óriási búzatermő területek miatt. Nem érdektelen megemlíteni, hogy a krími háború idején már jelentkeztek befolyásos orosz nézetek (az úgynevezett Wochenblatt-partei körében), melyek szükségesnek mondták Oroszországgal szemben a független Ukraina felállítását, amit különben a világháború végén Németország el is ért s amely terveknek nemcsak Lengyelország újjáéledése, de az orosz bolsevizmus győzelme miatt is el kellett bukniok. Hiszen a szovjetrendszer is a nagyorosz gondolatot képviseli; a következőkben látjuk, mint kombinálja ezt a gondolatot a szociális eszmével és a nemzeti egyenjogúsággal, elejét vévén már jóelőre a különféle szeparatizmusoknak. Különben az 1918-ban újjáéledt Lengyelország nagyhatalmi politikájának a lengyel-ukrán unió lett volna az egyik bázisa; de Pilsudski nagy gondolata nem valósulhatott meg, nemcsak a Varsói előrehatoló orosz offenzíva miatt, hanem a jóvátehetetlen lengyel-ukrán ellentétek miatt sem. Ahogy a szovjetrendszer alatt sem pihent meg az agresszív ukrán nacionalizmus, úgy állandóan izgalomban tartotta a lengyel belpolitikát is.

Midőn a német-lengyel háború utolsó szakában Oroszország beavatkozott, akkor voltaképpen elérte ugyanazt a célt, mely mindig ott lebegett a cári nagyorosz politika előtt is, minden oroszok egyesítését. A szocialista és nagyorosz program ezúttal azonban könnyebben hajthatja végre az egyesítés műveletét, mivel a Szovjetunió igen elasztikus nemzetiségi alkotmánnyal rendelkezik. Az állam életében a szocialista elv a döntő; ezért igyekeznek kiküszöbölni minden nemzeti ellentétet, lehetőleg egységes területet juttatván minden nemzetiségnek, egyben azonban szorosán hozzákötve önkormányzati létüket a moszkvai központi igazgatáshoz; az összekötő kapocs nem a nagyorosz eszme természet-szerűleg, bár ennek uralma vitathatatlan, hanem a nagyorosz eszme moszkvai uralmát biztosító szocialista gondolat. Igen lényeges e szempont figyelembevétel, ha meggondoljuk, hogy az ukrán-lengyel vidékeken a lengyel elem volt a város-lakó magas polgári és vidéki nagybirtokos osztály, az ukrán-kis orosz elem pedig a szegény parasztság; a nemzeti ellentét-höz járult a szociális ellentét is; ezt pedig a Szovjet természet-szerűleg a birtokososztály, tehát a birtokososztállyal azonosult lengyelek kárára oldotta meg. Itt ukrán szempontból a szociális és a nemzeti eszme egybeesett; bár igen figyelemreméltó, hogy az ukrán gondolatot képviselő kis orosz intelligencia előtt nem a szovjetrendszer, hanem a nyugati szabású demokratikus polgári-paraszti állam volt a minta. Oroszország szovjetalkotmánya megkülönböztet szövetséges köztársaságokat, szuverén köztársaságokat és autonóm területeket. A szövetséges köztársaságok szuverén államok, rendelkeznek a Szovjetunióból való kilépés lehetőségével és jogával, saját kormányuk és közigazgatásuk van. Ilyenek az orosz szovjetköztársaság (a nagyorosz területekkel) az ukrán, a fehérorosz, a transzkaukáziai föderatív szocialista szovjetköztársaság, az üzbék, a türkmén, a tadsik szocialista szovjetköztársaság. Az autonóm köztársaságok jogköre nem ilyen tág, nem szuverének, nincsen kilépési joguk, szűkebb a törvényhozási lehetőségük, az Unió felügyeleti jogot gyakorol felettük. Autonóm köztársaságok a kareliai, baskír, tatár, dagesztáni, kimiai, kazaktszani, kirgiz, jakut, csuvasz, volgai német, burját-mongol, kara-kalpak, moldvai (az ukrán szövetségi köztársaság alá tartozik), az aszerbajdzsani, arméniai, georgiai (a transzkaukázusi föderatív köztársaság alá tartozó) köztársaságok. Figyelemreméltó a nagy-orosz-szocialista gondolat szempontjából, hogy a kareliai autonóm köztársaságtól egészen a kara-kalpakiig tizenkét autonóm köztársaság áll az orosz köztársaság felügyelete és vezetése alatt. Még érdekesebb lesz a kép, ha az autonóm területek dolgát vesszük szemügyre. Az autonóm területek jogköre az előbbieknél is szűkebb, ismérveik elsősorban nemzeti jelle-

gúek, élükön úgynevezett nemzetiségi tanács áll, amelynek jogköre kiterjed a nemzeti testületek, bíróságok, iskolák, a nemzeti nyelv ügyeire s a kisebbségi védelem fölötti felügyeletre. Ezek az úgynevezett nemzeti rayonok is úgy oszlanak meg, hogy a legtöbb az orosz szovjet vezetése alatt áll. Autonóm területek a komi, mari, votják, mordvin, kalmük, adygei, ingus, kabar-balkar, aracs, észak-eszét, cserkesz, cse-csenc, oirat, chakasz területek (láttnivaló, ide tartoznak leginkább a finn-ugor kis töredék- és maradványnépek, melyek valaha Oroszországnak olyan hatalmas területeit lakták, hogy például voltak olyan lengyel és ukrán nézetek, melyek a nagy-oroszoktól elvitatták az önálló szláv jelleget, mondván, hogy a nagy-oroszok finn-ugor-szláv keveréknép). Transzkaukázia szovjetköztársaság alá tartozik Nachicseván és Karabach, Abchazia, Adsaria, stb.

Ilyen módon illeszkedik majd bele a Lengyelországtól Oroszországnak jutott terület is a Szovjetköztársaságok egységébe s nyilvánvalóan ilyen módon a moszkvai vezetés mellett háttérbe szorul az az ukrán nacionalizmus is, mely eddig lengyel- és oroszellenes irányban, de polgári-paraszti módra akarta a maga kérdéseit megoldani. A Szovjetunióban a nemzeti-nyelvi kérdések nem jelentenek vitás pontot; az igazgatás, bíróság, iskola nyelve a táj és nép nyelve, de ezek korántsem lesznek olyan lényegesek, mint a polgári államokban, hiszen a Szovjetunióban a nemzeti kérdések elsimításának oka nem öncél, hanem a szociális gondolat eszköze.

Gogolák Lajos dr.